MARILENA FLORESCU
VIOREL CĂPITANU

Câteva observații referitoare la plastica antropomorfă din așezarea Cucuteni A de la Țigănești, județul Bacău (I)*

Este bine cunoscut faptul că, astăzi, cercetarea așezărilor cucuteniene oferă, alături de unelte sau ceramică, și piese uneori de o deosebită valoare artistică reprezentând modelarea corpului uman. De cele mai multe ori, aceste figurine antropomorfe feminine și masculine ating perfecțiunea, atât prin modul de executare al lor, cât și prin realizarea unor trăsături anatomice sau prin redarea sub formă de decor a unor elemente ce sugerează îmbrăcămintea sau accesorii ale acesteia, unele podoabe sau chiar arme specifice epocii.

În același timp, însă, plastica antropomorfă și chiar cea zoomorfă oferă date indubitabile cu privire la concepțiile magice religioase și, în general, a acelora despre lume și viață specifice comunităților tribale cucuteniene.

De asemenea, predilecția în cadrul fiecărei așezări a anumitor prototipuri, sau a variantelor lor, relevă particularități care, în contextul culturii Cucuteni, oferă o imagine mai completă a diversității formelor de exprimare a ritualurilor magico-religioase.

Nu este, deci, surprinzător că acestei categorii de descoperiri – plastica antropomorfă – i s-a acordat dintotdeauna o atenție deosebită, formulându-se, cum bine este știut, ipoteze și concluzii interesante referitoare la semnificația și rolul lor în ansamblul de credințe și ritualuri magico-religioase specifice purtătorilor culturii Cucuteni.

În acest sens, ne-am propus în cele ce urmează să scoatem în relief câteva din caracteristicile plasticei antropomorfe identificate cu prilejul săpăturilor efectuate în așezarea de la Țigănești, județul Bacău. În prealabil, însă, este necesar să se facă unele precizări: astfel, de-a lungul a 3 decenii de cercetări de suprafață în județul Bacău, au fost semnalate peste 100 de așezări cucuteniene, din care majoritatea lor covârșitoare aparțin fazei Cucuteni A. În aceeași ordine de idei, trebuie amintit că, între anii 1961-1966, au fost efectuate săpături și sondaje la Țigănești-Cetățuia, Găiceana-Arini, Ungureni-Dealul Podinilor, Fulgeriș-Pâncești, Lichitișeni-Pe Tablă-Vultureni- Dădești și în alte câteva obiective.

---

* Comunicare ținută cu prilejul colocviului "Cucuteni". *A miracle in the Stone Age*. Piatra Neamț, 1994.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ca urmare a acestor investigaţii, s-a constituit, în Muzeul de Istorie Bacău, o valoroasă colecţie, ce conţine peste 500 de piese (figurine antropomorfe – feminine şi masculine –, precum şi zoomorfe), din care marea lor majoritate provin din săpăturile de la Ţigăneşti[1].

Din acest motiv, aşa cum s-a arătat la început, ne-am propus să subliniem trăsăturile generale şi definitorii ale plasticii antropomorfe rezultate din cercetările în obiectivul menţionat mai sus.

Cu acest prilej, se cuvine să se amintească, în primul rând, că, prin săpăturile practicate între anii 1962-1966, au fost scoase la lumină 14 locuinţe aparţinând fazei Cucuteni A, 4 caracteristice fazei Cucuteni B şi un număr de 26 de gropi (în majoritate Cucuteni A), folosite pentru depozitarea resturilor menajere.

Având în vedere, însă, că, din ansamblul de descoperiri, se detaşează plastica identificată în complexele de locuire specifice fazei Cucuteni A, ne vom opri spre a evidenţia câteva observaţii referitoare la această categorie ce însoţeşte întotdeauna inventarul aşezărilor Cucuteni A.

În acest sens, de la bun început se remarcă faptul că în aria Cucuteni (faza A), aşezarea de la Ţigăneşti ocupă primul loc prin numărul mare de piese descoperite în complexele cercetate până acum. Astfel, cu prilejul săpăturilor care au însumat circa două treimi din suprafaţa obiectivului respectiv, au fost identificate 394 de figurine; or, din datele pe care le avem în prezent, doar aşezarea de la Scânteia-Iaşi mai deţine un număr apreciabil de piese (263). În alte staţiuni, chiar şi acelea săpate exhaustiv, cum este cazul la Hăbăşeşti sau Truşeşti, totalul figurinelor nu atinge 200 exemplare (175 la Hăbăşeşti şi cca. 100 la Truşeşti). Un loc, de asemenea, important pentru cunoaşterea plasticii Cucuteni A îl are şi aşezarea de la Răuceşti-Neamţ, cu 103 piese, cărora li se adaugă cele semnalate la Cucuteni-Iaşi, Drăguşeni-Botoşani sau Dumeşti-Vaslui[2]. În ciuda numărului apreciabil, s-a observat, totuşi, că la Ţigăneşti nu s-au găsit decât 2 exemplare întregi (avem în vedere că cele 2 rupturi, respectiv capul şi o mică porţiune din zona umărului drept s-au produs ulterior distrugerii aşezării). Faptul nu este surprinzător; deja, acum 4 decenii, Vl. Dumitrescu, referindu-se la plastica din aşezarea de la Hăbăşeşti, insista asupra faptului că, din 175 de figurine, doar 2 reprezentând modelarea relativ corectă a corpului uman erau întregi[3] Este, însă, adevărat că aici mai existau încă 21 de piese întregi, dar acestea fac parte din categoria micilor idoli de formă cilindrică. Situaţia consemnată la Hăbăşeşti nu este singulară, ea fiind constatată şi cu prilejul altor cercetări: aşa, de exemplu, la Cucuteni, în săpăturile lui H. Schmidt, s-au găsit 2 exemplare; la Truşeşti şi, recent, la Scânteia, câte un exemplar (ca să ne referim doar la obiectivele citate mai sus)[4]

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În legătură cu aceasta, este interesant de amintit aici că, în conformitate cu statistica făcută de A.I. Pogojeva, numărul figurinelor întregi din aria tripoliană nu depăşeşte 5% din totalul pieselor descoperite (din 2.000 de exemplare, doar 103 sunt întregi)[5]. Fără îndoială că acest fapt nu se datorează întâmplării, ci specificului unor practici magico-religioase, caracteristice purtătorilor culturii Cucuteni. Astfel, este posibil şi verosimil ca, după oficierea unor ritualuri, figurinele antropomorfe modelate special pentru a fi folosite în cadrul ritualurilor să nu mai fie considerate a deţine un rol magic, ele putând fi "aruncate" (aşa explicându-se mai bine prezenţa lor în gropi, alături sau printre resturile menajere).

În ceea ce priveşte prototipurile semnalate în aşezarea de la Ţigăneşti, constatăm preferinţa în exclusivitate pentru modelarea cât mai apropiată a corpului uman cu "îngroşarea" uneori a detaliilor anatomice (mai ales la figurile masculine).

Din datele pe care le avem s-a mai observat că nici la Ţigăneşti şi nici în celelalte staţiuni cercetate sau semnalate prin investigaţii de suprafaţă în judeţul Bacău nu a fost încă identificat tipul de idol "en violon", prezent, ce-i drept, foarte rar în aria Cucuteni. Se pare că, o excepţie constituie staţiunea de la Hăbăşeşti, unde din 175 de figurine, 16 aparţin tipului "en violon" Nu ar fi exclus ca în zona amintită şi deci, şi în aşezarea de care ne ocupăm aici, comunităţile tribale Cucuteni A, să nu fi avut la îndemână un model pe care apoi să-l copie, ceea ce însă este greu de crezut, mai degrabă fiind vorba de o preferinţă aşa cum s-a subliniat mai sus, pentru modelarea cât mai realistă a corpului uman.

În aceeaşi ordine de idei nu poate fi trecut cu vederea faptul că, în afară de idolii "en violon", cei care au locuit la Ţigăneşti şi în general în zona vest-centrală a ariei Cucuteni A nu au modelat nici tipul de statuetă foarte mic, reprezentând corpul uman schematizat, în formă aproape cilindrică cu baza uşor lăţită şi la care se realizează foarte superficial faţa.

Se ştie, astfel, că prin apăsare pe lutul moale se obţineau două mici alveole ce sugerau ochii, iar carena dintre ele nasul. Deşi, aşa cum s-a specificat mai sus, ele lipsesc la Ţigăneşti, totuşi nu poate fi omisă observaţia potrivit căreia în unele aşezări Cucuteni A asemenea idoli reprezintă peste 8% din totalul pieselor descoperite.

Astfel, la Hăbăşeşti, din 175 figurine, 21 aparţin prototipului menţionat aici, iar la Scânteia cele 11 piese, chiar dacă sunt raportate la totalul de 263 de idoli semnalaţi cu prilejul săpăturilor, subliniază totuşi o oarecare preferinţă de care trebuie să se ţină seama[7]

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Iată, aşadar, că de la început se conturează câteva particularităţi ale plasticei (în ceea ce priveşte prototipurile) din aşezarea de la Ţigăneşti şi, în general, din zona vest-centrală a ariei Cucuteni A, corespunzătoare jud. Bacău.

Cum este şi firesc, una din problemele cele mai importante care ne-a stat în atenţie cu prilejul săpăturilor de la Ţigăneşti se referă la locul de descoperire al numeroaselor piese semnalate în cursul cercetărilor. În acest sens, este ştiut că asemenea figurine aveau o anumită semnificaţie în cadrul practicilor magico-religioase oficiate, fie în locuri de cult special amenajate, fie cu prilejul unor ritualuri organizate "ad-hoc"

În strânsă legătură cu acest din urmă aspect, trebuie subliniat în mod deosebit faptul că în unele aşezări Cucuteni A au fost semnalate locuri de cult în care reprezentările umane, de obicei în cuplu, sunt modelate după alte criterii decât figurinele obişnuite. Avem în vedere aici, în primul rând, staţiunea de la Truşeşti[8], cu descoperiri de o rară valoare, care depăşesc, prin complexitatea lor, caracterul unor locuri de cult familiale, ele având o utilizare şi o semnificaţie pentru întreaga comunitate tribală. O situaţie similară se pare că va fi fost şi la Scânteia, deşi nu au fost identificate piese complexe, monumentale, ca la Truşeşti. Cu toate acestea, semnalarea a 75 de idoli (10 masculini, 59 feminini şi 6 neprecizaţi) de jur-împrejurul platformei locuinţei 1, sau printre dărâmăturile ei, atestă – după opinia lui C.M. Mantu – existenţa unei construcţii de cult[9] De asemenea, prezenţa în groapa 21 din aceeaşi aşezare a 24 de figuine (16 feminine, 6 masculine şi 2 neprecizate) indică, după părerea autoarei descoperirilor, practici de cult, deşi inventarul gropii nu era tipic[10] De un deosebit interes sunt şi descoperirile de la Dumeşti-Vaslui şi din alte obiective din aria Cucuteni asupra cărora nu ne mai oprim aici[11]

În ceea ce priveşte plastica antropomorfă identificată la Ţigăneşti, trebuie precizat că un număr însemnat de figurine au fost găsite în gropile folosite (după ce s-a scos lut) pentru depozitarea resturilor menajere. În nici una din aceste gropi nu au fost depistate elemente care să ne îndreptăţească să considerăm că idolii au fost depuşi după folosire, în mod intenţionat, aşa cum sugerează în cazul gropii 21 de la Scânteia sau nr. 40 de la Truşeşti unde cele 14 figurine au fost găsite la adâncimi şi în zone diferite (în cadrul pământului de umplutură al gropii, împreună cu vase întregi şi fragmente de mesuţe de cult). Nu este exclus ca, în cazul respectiv, groapa să fi fost folosită anume ca, după practicarea unor ritualuri, să se depună idolii ce nu mai puteau fi utilizaţi[12]

De asemenea, la Ţigăneşti, un număr de piese a fost găsit în preajma locuinţelor, alături de platforme sau printre lipiturile provenind de la pereţi, precum şi în solul brun-cafeniu caracteristic în această aşezare nivelului de locuire din faza Cucuteni A. În mod deosebit, insistăm asupra faptului că, deşi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în 5 locuințe au fost descoperite câte 4-5 figurine fragmentare, doar în 2 s-au semnalat câteva elemente susceptibile de a fi interpretate ca locuri de cult familiale, unde aveau loc periodic practicarea unor ritualuri magico-religioase[13]

Deși nu ne-am propus discutarea locurilor de cult și nici a ritualurilor magico-religioase practicate de către comunitățile tribale Cucuteni A, ținând seama de frecvența figurinelor antropomorfe în unele așezări, pot fi sugerate unele ipoteze. Astfel, este posibil ca în unele obiective unde numărul acestora înscriu valori mari, cum este cazul la Hăbășești, Scânteia etc. și, mai ales, la Țigănești, la practicarea ritualurilor magico-religioase să nu se fi adoptat obiceiul de a se ridica construcții speciale pentru a adăposti cuplul divin, așa cum s-a semnalat la Trusești. Probabil că în așezările amintite mai sus, când periodic aveau loc ceremonii care implicau prezența divinității, acestea erau modelate "ad-hoc" după care rolul lor înceta și, nemaifiind folosite, deveneau piese de care comunitatea se putea dispensa. Așa s-ar explica prezența lor fragmentară printre resturile menajere din gropi sau din preajma locuințelor. În cazuri cu totul excepționale, și avem în vedere, de exemplu, observațiile de la Trușești, idolii fragmentari feminini și zoomorfi se pare că au fost "depuși" (în groapa nr. 40) la anumite intervale de timp fiind însoțiți și de vase întregi sau fragmentare, situație care este posibil să fi fost similară și la Scânteia[14] Cu toate acestea, trebuie să amintim că, potrivit observațiilor făcute în acest din urmă obiectiv, este acreditată ipoteza potrivit căreia prezența celor 24 de figurine în groapa 21 indică practici de cult. În ceea ce ne privește, înclinăm să credem că, la Țigănești, comunitatea tribală Cucuteni A a adoptat, printre altele, practicarea unor ritualuri magico-religioase care implicau modelarea figurinelor antropomorfe periodic sau de fiecare dată când aveau loc ceremoniile respective, după care acestea nu mai erau folosite. De altfel, așa s-ar explica prezența în aceste așezări a unui număr atât de mare de figurine antropomorfe.

În acest sens, așa cum s-a menționat, la Țigănești au fost descoperite 418 piese, din care 24 aparțin așezării Cucuteni B și 394 fazei Cucuteni A.

Este, de asemenea, foarte important să se atragă atenția asupra faptului că din 394 de piese, 276 reprezintă idoli antropomorfi feminini, 100 masculini și 15 exemplare mărunte, care nu au putut fi atribuite cu certitudine. Deci, din primul moment se observă că, în cadrul așezării de la Țigănești, figurinele masculine reprezintă ceva mai mult de 1/3 din totalul pieselor descoperite aici. Deocamdată, din datele consemnate în prezent, în nici una din așezările aparținând fazei Cucuteni A, categoria amintită mai sus nu deține un procentaj atât de ridicat. Nu poate fi însă omis faptul că s-a semnalat o oarecare
http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

preferință pentru modelarea figurinelor masculine, cum este cazul la Scânteia, unde acestea reprezintă 1/5 din totalul pieselor descoperite cu prilejul săpăturilor (din 263 exemplare, 192 sunt feminine, 39 masculine și 32 neprecizate), dar este evident că nu ating frecvența atestată la Țigănești. În ceea ce privește idolii feminini, se observă o particularitate asupra căreia trebuie să atragem atenția. Astfel, din cele 276 de piese numai 84 sunt prevăzute cu decor, restul de 192, din mai mult de 2/3 sunt neornamentate. O situație similară a fost consemnată și la Hăbășești, unde marea majoritate a figurinelor feminine sunt nedecorate. În alte așezări, de exemplu la Trușești sau Scânteia, deși procentajul este variabil, piesele ornamentate dețin locul principal, ca de altfel și în celelalte obiective cercetate până acum.

În legătură cu plastica antropomorfă semnalată în așezarea de la Țigănești, trebuie remarcat faptul că atât figurinele masculine cât și cele feminine au fost aproape în exclusivitate modelate din pastă de calitate superioară, fină, similară aceleia ce caracterizează vasele pictate. Doar în câteva cazuri s-a folosit o pastă mai aspră, cu puțină pleavă, din care s-au modelat figurine mici, ale căror trăsături au mai puțină acuratețe.

Cât privește dimensiunile, atât idolii feminini cât și cei masculini sunt de dimensiuni mici și mijlocii, adică înălțimea lor se înscrie între 3-8 cm, dar se întâlnesc și piese mai mari care ating 12 cm.

Așa cum s-a amintit mai sus, o categorie importantă, dar nu și cea mai numeroasă, o reprezintă idolii feminini ornamentați cu incizii fine sau adânci, executate corect sau cu mai puțină acuratețe (fig. 1/1-19).

În ceea ce privește modelarea corpului, se constată prezența unor variante ale prototipului răspândit cu predilecție în toate așezările Cucuteni A. Semnalăm, astfel, idolii feminini cu corpul zvelt, cu mijlocul cambrat, cu șolduri înguste, coapsele lungi și umerii drepți sau ușor arcuiți, după cum s-a intenționat să se sugereze poziția mâinilor. Gâtul este, de obicei, foarte scurt, dar sunt și exemplare cu gâtul lung, cilindric, corect modelat. Capul este plat, cu contur ușor rotunjit sau cilindric. Ochii și nasul sunt realizați printr-o ușoară strângere între degete a lutului moale, obținându-se ceea ce denumim în mod curent “bec d'oiseau” Se întâlnesc, însă, și figurine la care ochii sunt redați prin două mici perforații, manieră utilizată în mod curent în faza Cucuteni B. În afară de acest prototip, se întâlnesc și figurine feminine cu corpul masiv, șoldurile dezvoltate și subliniate prin două alveole, coapsele pline, arcuite, gâtul foarte scurt și umerii drepți. Capul și trăsăturile feței sunt realizate ca și la exemplarele precedente. La majoritatea figurinelor feminine decorate, sânii sunt realizați prin două mici pastile aplicate după ornamentarea toracelui, prin aceeași manieră fiind indicat ombilicul și genunchii. Totuși, s-a observat că sunt și cazuri când detaliile anatomice sunt redate numai prin decor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu toate că în prezentarea de față nu ne-am propus o analiză a tuturor motivelor decorative și a variantelor semnalate în ornamentarea figurinelor de la Țigănești, acestea urmând a fi inserate cu un alt prilej, este totuși necesar să se sublinieze câteva elemente care sunt folosite cu predilecție.

Astfel, se constată că decorul este realizat prin incizii fine sau adânci, constituite în romburi, alternând cu triunghiuri dispuse, de obicei, pe ambele fețe ale toracelui. Sunt, însă, și cazuri când în zona dorsală și, în mod obișnuit, pe fese, inciziile fine sau adânci sunt dispuse în spirală. În mod deosebit, menționăm că una din figurinele feminine păstrate integral a fost ornamentată cu incizii fine dispuse în zig-zag, atât pe torace cât și pe coapse, manieră de decorare mai puțin utilizată în faza Cucuteni A. Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că s-au găsit și piese la care motivele decorative au fost realizate în grabă, inciziile fiind simple scrijelituri executate cu puțină acuratețe și care nu urmează întotdeauna canoanele obișnuite.

De asemenea, în mod deosebit, trebuie să atragem atenția că, la unele figurine (puține la număr), după ce s-au aplicat motivele decorative incizate, au fost acoperite cu roșu crud, urmele sale fiind vizibile pe aproape întreaga suprafață a corpului.

În legătură cu această categorie de figurine este necesar să se menționeze și faptul că la nici una din piese nu s-au aplicat motive decorative pictate. De altfel, și în alte așezări contemporane numărul figurinelor pictate este infim, așa cum s-a constatat la Hăbășești și Trușești (stațiuni săpate "exhaustiv")[15]

Dar, așa cum s-a amintit mai sus, cea mai mare parte a figurinelor antropomorfe feminine o constituie acelea neornamentate (fig. 2/1-11). Deși, din punct de vedere tipologic nu sunt deosebiri față de acelea prevăzute cu motive decorative, totuși pot fi sesizate unele mici particularități. În cadrul acestui grup, majoritatea figurinelor o constituie acelea cu corpul zvelt, mijlocul foarte cambrat, coapsele subțiri, ușor arcuite, cu umerii prevăzuți cu prelungiri triunghiulare, care indică mâinile, iar șoldurile, de obicei marcate, sunt clar delimitate de coapse printr-o ușoară șanțuire sau 2 linii incizate, care indică astfel și sexul. De asemenea, o ușoară șanțuire sau incizie dispusă vertical și care se oprește ceva mai jos de genunchi, marchează și delimitează membrele inferioare.

Printr-o usoară alveolare este indicat ombilicul. Capul și gâtul sunt modelate identic cu cel al figurinelor ornamentate.

Însă, în cadrul acestei categorii, se întâlnesc și piese care au toracele aproape cilindric, șoldurile ușor exagerate, arcuite și marcate prin două perforații. Membrele inferioare sunt ceva mai scurte la celelalte categorii și au o oarecare tendință de a deveni masive. Prin aceste mici particularități, idolii respectivi se apropie de prototipurile mai vechi, precucuteniene, sau cele semnalate în grupul Stoicani-Aldeni[16]

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nu mai puţin interesante sunt şi câteva figurine la care s-a încercat să se sugereze că mâinile sunt lipite de corp. În sfârşit, nu putem trece cu vederea faptul că s-au semnalat şi piese la care mici pastile aplicate indicau genunchii şi sânii şi, uneori, chiar ombilicul.

În ceea ce priveşte grupul destul de numeros al figurinelor masculine, deşi toate sunt fragmentare, păstrează, totuşi, numeroase detalii pentru a reconstitui atât trăsăturile lor tipologice, cât şi unele accesorii vestimentare (fig. 3/1-11). Astfel, la această categorie, toracele are linii drepte, mijlocul este puţin cambrat, iar capul şi gâtul au aceleaşi trăsături ca şi figurinele feminine. În schimb, picioarele sunt depărtate mai mult sau mai puţin accentuat, iar sexul este bine marcat. De asemenea, în numeroase cazuri, o linie incizată sau realizată prin împunsături, delimitează toracele de coapse. În afară de aceasta, menţionăm că numeroase figurine masculine sunt prevăzute cu o bandă incizată acoperită cu haşuri oblice, verticale, sau împunsături, care, fără îndoială, sugerează existenţa unei centuri sau a ceva asemănător, care strângea veşmântul în talie. În unele cazuri, un alt accesoriu masculin a fost marcat prin aplicarea pe una din coapse, în zona laterală, sub formă de franjuri realizate din împunsături, dispuse vertical sau sub forma unui triunghi acoperit cu haşuri, sau împunsături, dispuse orizontal. Nu mai puţin interesante ni se par şi piesele la care se aplică o bandă lată, delimitată prin 2 şiruri de împunsături sau mici alveole, care ar putea sugera un eventual brâu, cu care se strângea veşmântul în talie. De asemenea, nu lipsesc nici exemplarele la care este marcată pe torace o diagonală realizată printr-o bandă fină incizată sau printr-un şir de împunsături. Prezenţa unui astfel de motiv decorativ sugerează fie un accesoriu de îmbrăcăminte, eventual o eşarfă de ceremonii, fie un altar, de care se putea agăţa o tolbă sau o taşcă cu săgeţi, topoare, unelte obişnuite sau alte piese de uz gospodăresc. Dar, fireşte, este dificil să se facă precizări asupra semnificaţiei reale pe care o vor fi avut aceste motive decorative de pe figurinele masculine.

Este, de asemenea, interesant să fie menţionat cu acest prilej şi faptul că, din cele 394 de figurine antropomorfe masculine şi feminine descoperite la Ţigăneşti, 6 fragmente reprezintă idoli în poziţie şezândă. Dintre acestea, 2 piese ni se par mai sugestive: astfel, una din ele – o figurină feminină aparţinând prototipului neornamentat – este prevăzută cu o mică excrescenţă plată, care porneşte din umăr şi este dispusă perpendicular faţă de torace. În acest caz, apare evident faptul că cei care au modelat idolul respectiv au dorit să sugereze mâna întinsă spre a primi sau oferi un dar, o ofrandă. De asemenea, mai trebuie remarcat şi faptul că, la aceeaşi figurină, se mai păstrează unul din micile picioare ale scaunului sau tronului pe care fusese aşezată,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

făcând corp comun cu acesta. Cealaltă piesă merită a fi menționată aici, întrucât ea reprezintă de astă dată un idol masculin fragmentar, în poziție șezândă (este foarte rar utilizat în modelarea plasticei antropomorfe din faza Cucuteni A). În afară de 2 piese, așa cum s-a arătat mai sus, au fost identificate încă 4 exemplare, dar ele nu oferă detalii deosebite față de cele prezentate aici.

Nu putem încheia această prezentare fără a ne referi în treacăt și la alte modalități de realizare de către purtătorii culturii Cucuteni A, fie a imaginii divinității masculine și feminine, fie a cuplului divin. În acest sens, avem în vedere descoperiri ca acelea de la Trușești sau Scânteia etc., unde, pe vase de obicei de provizii, au fost aplicate siluete feminine, masculine sau cuplul divin[17] De asemenea, este cunoscut faptul că au fost modelate și vase care să sugereze un dans ritual, cum este cazul de la Frumușica sau Drăgușeni[18] Am dat, în treacăt doar, câteva exemple, pentru că, ținând seama de numărul mare de figurine semnalate la Țigănești, și deci de o predilecție de modelare a lor, ar fi fost de așteptat ca și aici să se utilizeze procedeul de a fixa pe vase imaginea divinității. Or, deși în obiectivul amintit au fost cercetate numeroase locuințe și gropi folosite pentru depozitarea resturilor menajere, care au oferit un bogat repertoriu ceramic, totuși, până în prezent, nu au fost semnalate piese similare celor din așezările citate mai sus. Având, însă, în vedere că asemenea descoperiri nu sunt atât de obișnuite, lipsa lor la Țigănești nu constituie un fenomen singular în aria Cucuteni A.

Așadar, din cele expuse mai sus, cercetările efectuate în așezarea Cucuteni A de la Țigănești ne-au relevat, credem, unele aspecte interesante referitoare la plastica antropomorfă. De asemenea, absența unor categorii de idoli ("en violon" sau cei mici cilindrici), procentajul substanțial sporit al figurinelor masculine, precum și preferința pentru cele feminine nedecorate, subliniază, fără îndoială, unele aspecte particulare ale modalităților de exprimare cu ajutorul acelor reprezentări plastice, a credințelor și practicilor magico-religioase.

Cu toate că nu ne-am propus să încercăm o interpretare a semnificațiilor pe care le avea plastica antropomorfă (feminină și masculină) în viața comunității tribale de la Țigănești, totuși câteva elemente ar trebui menționate.

Astfel, este îndeobște admis faptul că numărul mare de figurine feminine semnalate în inventarul așezărilor Cucuteni A indică practicarea cu predilecție a culturii fecundității și fertilității, întruchipat de marea zeiță. În cadrul așezării de la Țigănești, ea apare de multe ori modelată sub forma unei tinere cu corpul zvelt. Este, de asemenea, interesant de amintit că decorul aplicat pe figurinele respective și care sugerează veșminte obișnuite sau de ceremonie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este întotdeauna executat cu acuratețe. Acestora li se adaugă figurinele, foarte numeroase de altfel, ce întruchipează zeița mamă, la care sunt vădite semnele fecundității repetate, care au modificat trăsăturile tinerei nubile. În cazul așezării de la Țigănești, aceste caracteristici de maturitate apar cu precădere la figurinele neornamentate. Desigur că o problemă cu totul deosebită o suscită prezența în cadrul stațiunii amintite a numeroaselor figurine masculine care se știe că aveau rolul de acolit al marii zeițe, necesar însă perpetuării vieții. Frecvența substanțial sporită a acestora indică o anumită tendință de schimbare a mentalităților existente la un moment dat. Probabil că rolul lor în viața spirituală a comunității tribale Cucuteni A de la Țigănești sporise considerabil. În legătură cu semnificația figurinelor, ar trebui să se atragă atenția că, la Țigănești, unii idoli feminini, reprezentând tânăra zeiță, au membrele inferioare terminate în "phalus" În asemenea cazuri, s-a observat că linia incizată care separă membrele inferioare se oprește la jumătatea gambelor, pentru a sugera cât mai bine acest atribut masculin. La celelalte figurine, zona inferioară a picioarelor este cilindrică, fiind marcate clar tălpile unite fie printr-o modelare corectă a curburilor acestora, fie printr-o ușoară ramă. Nu ar fi exclus ca, prin această manieră de comuniune a figurinei feminine cu un atribut masculin, să se fi sugerat procesul de perpetuare a vieții, care asigura însuși viitorul comunității respective. Nu se poate omite aici nici faptul că, în ultima vreme, s-au mai făcut precizări interesante referitoare la caracterul androgin al unora din idolii descoperiți în inventarul așezărilor Cucuteni A și care nu lipsesc nici din obiectivul de la Țigănești, dacă acceptăm interpretarea dată până acum[19]

Fără nici o umbră de exagerare, trebuie scos în relief, în încheiere, că importanta colecție de idoli feminini și masculini, semnalată prin săpăturile de la Țigănești, oferă noi și interesante date cu privire la unul din aspectele esențiale ale vieții unei comunități tribale din faza Cucuteni A, cel al credințelor magico-religioase, precum și la modalitățile de exprimare ale acestora, între care plastica antropomorfă este cea mai relevantă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Note

1. Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în jud. Bacău*, I, "Arheologia Moldovei", VI, 1969, p. 213-275; V. Căpitanu, *Cercetări arheologice în raionul Adjud*, în "Muzee", 6, 1966, p. 546. În afară de așezările menționate mai sus, piese de o deosebită valoare au fost semnalate la Traian, Onceşti, Scărişoara, Prăjești, Slobozia, Huțu, Leca-Ungureni etc. Toate aceste descoperiri vor fi inserate intr-un catalog ce va cuprinde intreaga plastică antropomorfă și zoomorfă ce se păstrează în colecțiile Muzeului de Istorie Bacău, pe care autorii îl au în pregătire.
2. Având în vedere ca articolul de față are scopul de a atrage atenția asupra unor particularități pe care le releva cercetarile de la Ţigănesti, referitoare la numărul de piese, procentul figurinelor masculine și feminine, predilecte pentru anumite prototipuri, locul de descoperire etc., din bogata bibliografie existentă au fost editate lucrări care subliniază aspecte ale plasticei Cucuteni A și care vin în sprijinul celor consemnate aici. În acest sens, menționăm: H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Berlin und Leipzig, 1932; C. Mătasă, *Frumușica*, București, 1958; Vl. Dumitrescu și colab., *Hăbășești*, 1954; R. Vulpe, *Izvoare*, București, 1958; M. Petrescu-Dâmbovița, *Trușești. Monografie*, mss.; N. Berlescu, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de Istorie al Moldovei*, în "Arhivele Moldovei", II-III, 1964, p. 47-104; Al. Păunescu, P. Sadurschi, V Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I-II, București, 1976; Ghenuța Coman, *Statornicie, continuitate; Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, 1980; V. Chirica, M. Tănăsache, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, Iași, 1984; vol. II, Iași, 1985; A. Crâsmaru, *Drăgușeni. contribuții la o monografie arheologică*, Botoșani, 1977. De asemenea, descoperiri importante de idoli, aparținând fazei Cucuteni A, au fost făcute în ultimele 2 decenii la Răucești și Scânteia; v. Gh. Dumitroaia, *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești "Munteni", jud. Neamț*, "Mem. Antq.", XV-XVII (1983-1985), p. 21-42 și C.M. Mantu, *Plastica antropomorfă a așezării Cucuteni A de la Scânteia (jud. Iași)*, "Arh. Moldovei", XVI, 1993 (p. 48-51). Pentru descoperiri similare din Republica Moldova și aria Tripolie, vezi I.V. Markevici, *Eneolit SSSR*, Moskva, 1982; T.S. Passek în MIA, 10, 1949; S.N. Bibikov în MIA, 38, 1953; T.G. Movșa în "Arheologia Ukrainskoi RSR", 1971; A.P. Pogojeva, *Antropomorfnaia plastike Tripolia*, Novosilirsk, 1983. Pentru cunoașterea artei Culturii Cucuteni, vezi și Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974; idem, *Arta culturii Cucuteni*, Bucuresti, 1979. Pentru unele comparații cu plastica culturii precucuteniene, a aspectului Stoicani-Aldeni, vezi M. Petrescu-Dâmbovița, *Cetățuia de la Stoicani*, în "Materiale", I, p. 13-155; I.T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României - aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, București, 1983; S. Marinescu-Bâlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Bucuresti, 1974; idem, *Târpești. from Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR, 107, Oxford, 1983.
3. Cf. precizării Vl. Dumitrescu, *op.cit.*, p. 405-421.
4. Vezi mai sus, nota 2.
5. A.P. Pogojeva, 1983, nota 2.
6. Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, pl. CXII/9-17, fig. 36/1-16.
7. Vl. Dumitrescu, *Hăbășești*, 1954, fig. 37/1-21; C.M. Mantu în "Arh. Moldovei", XVI, 1993, fig. 6/7-10.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

8. Un studiu amplu al pieselor semnalate la Truşesti, în afara datelor consemnate în rapoartele de săpături, este făcut de M. Petrescu-Dâmbovita, în *Monografia Truşesti*, în manuscris.

9. C.M. Mantu în "Arh. Moldovei", XVI, 1993; detalii în legătură cu aceste locuinte vor constitui obiectul unui studiu separat (p. 51, nota 2).

10. Idem, *op.cit.*, p. 51.

11. V.R. Maxim-Alaiba, *Locuinta nr. 1 (din faza Cucuteni A) de la Dumeşti (Vaslui)*, "Acta M.M.", V-VI, 1983-1984, p. 100-110.

12. Unele observatii legate de caracteristicile şi continutul gropii nr. 40 de la Truşeşti, vezi M. Petrescu-Dâmbovita, *Monografia Truşesti*, cap. "Plastica antropomorfă şi zoomorfă", M. Florescu, cap. "Gropi folosite pentru depozitarea resturilor menajere"

13. Aceste descoperiri vor constitui obiectul unui studiu separat.

14. M. Florescu, în cap. "Gropi..." din *Monografia Truşesti*.

15. Vezi mai sus, nota 2.

16. Pentru exemplare asemănătoare, vezi M. Petrescu-Dâmbovita în "Materiale", I, 1953, p. 13-155; I.T. Dragomir, *op.cit.*, 1983; S. Marinescu-Bâlcu, *op.cit.*, 1974; idem, *op.cit.*, 1983.

17. M. Petrescu-Dâmbovita, studii în *Monografia Truşesti* (mss.), în care sunt inserate si datele consemnate cu prilejul publicării rapoartelor de săpături pentru şantierul Truşeşti; C.M. Mantu, *Vases anthropomorphes du site Cucuteni A3 de Scânteia (dép. de Iaşi)*, în *Le paleolithique et le neolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iaşi, 1991, p. 328-334; idem, *The Anthropomorphic Representations from the Precucuteni and Cucuteni Culture*, comunicare prezentată la simpozionul "Anatolia and the Balkans Prebronze Age Relations", Istanbul, 18-22 noiembrie 1991.

18. Vezi mai sus, nota 2; C. Mătasă, *Frumuşica*, 1946; A. Crâşmaru, *Drăguşeni*, 1977.

19. În legătură cu aceasta, trebuie să mentionăm în mod deosebit că D. Monah în 3 comunicări prezentate între anii 1989-1992, în cadrul sesiunilor organizate de către Institutul de Arheologie Iaşi, a făcut o analiză amănunţită a tuturor categoriilor de descoperiri ce pot fi interpretate ca o modelare de figurine cu caracter androgin. Aceste opinii au fost preluate si de către C.M. Mantu, vezi în SCIVA, 43, 1993, 3, p. 307-315; idem si în "Arh. Moldovei", XVI, 1993, p. 62.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Quelques observations concernant les représentation plastiques anthropomorphes de l'habitat Cucuteni A de Ţigăneşti (dép. de Bacău)

Par les recherches de surface pratiquées dans le département de Bacău ont été découvertes 100 des établissements, parmi lesquelles plusieurs appartiennent à la phase Cucuteni A. Durant la période 1961-1966 ont été effectuées des recherches sisthèmatiques à Ţigăneşti, Găiceana, Ungureni, Lichiţişeni etc. Ainsi, par cettes investigations, le Musée de Bacău renferment un lot de 500 figurines anthropomorphes féminines et masculines. Mais, tennant compte que les plusieurs figurines ont été découverts par les familles de Ţigăneşti, les auteurs considèrent à rémarquer la plastique récoltées des habitations, des fasses et de l'éspace entre celles-ci à la suite de cettes investigations.

Les 418 représentations plastiques de Ţigăneşti appartiennent pour la plupart à la première phase de la culture Cucuteni A (394 exemplaires) et 24 à la phase Cucuteni B.

Au premier, il faut souligner l'absence à Ţigăneşti de quelques types des idoles comme celles "en violon" et de forme cylindrique à base aplatic. Il est très important de mentionner ici, que la plupart des figurines féminines n'avaient pas de décor.

En ce qui concerne les idoles féminines avec le décor incisé, il faut rémarquer qu'ont été respecter les proportions réeles du corp humain. Aussi elles sont représentées en position verticale, en excéptant une en position assise. Leur tête ronde ou légèrement allongée présente quelque fois d'orifices de part et de l'autre du nex modelées en "bec d'oiseau", les bras sont tantôt anguleux tantôt arrondie, la taille est fine, souple, les fesses corectement façonnées, quelques fois agrandies et les pieds sont séparés par une incision verticale. Il est très important de mentionner ici, qu'ont été identifiées des figurines avec les pieds terminées en "phalus"

Par le décor incisé sont realisés des rombes, des triangles et des simples spirales.

La deuxième catégorie est constituée par les idoles (le group très nombreux à Ţigăneşti) qui n'était pas décorés. En comparaison avec les figurines

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

précédentes, on a constaté quelques traits qui sont sembables avec les idoles Precucuteni et Stoicani-Aldeni (taille massive, les pieds un peu courts etc.).

En ce qui conceme les figurines masculines, nombreuses à Ţigăneşti en comparaison avec des autres station Cucuteni A, il faut mentionner quelques traits importants: ainsi, les idoles sont des petites dimensions, en position verticale, en excéptant des exemplaires assises, ou les genoux légèrement fléchis.

Le corp est svelte ou avec tendence de massivité, avec le tête ronde ou allongée, les épaules droites ou arrondies et les pieds élognés, avec les jambes plus ou moins courbées. Aussi, il faut souligner que toutes figurines trouvées à Ţigăneşti ont le sexe bien modèle en relief.

Les plus nombreuses figurines sont caractérisées par une ligne diagonale incisée ou pointillée partant habituellement de l'épaule droite et par une ceinture autour de la taille (aussi incisées ou pointillées).

Enfin, il est nécessaire de rémarquer que les idoles féminines et masculines trouvées à Ţigăneşti ont été modèlées d'une pâte très fine, mais ont paru aussi des figurines qui présentent pourtant des marques des diverses matières organiques en quelques cas pendant la cuission.

Quoique schématisées et stylisées et non pas variées au point de vue typologique, les figurines découvertées à Ţigăneşti offre par leur nombre des nouvelles données pour la connaissance de la plastique Cucuteni A.

En même temps, l'ensemble des découvertes mais en évidence quelques aspects concemant sur la vie spirituelle de la communauté tribale Cucuteni A de Ţigăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lista figurilor

Fig. 1 – Figurine feminine cu decor incizat din așezarea Cucuteni A de la Ţigănești, comuna Vultureni, județul Bacău.

Fig. 2 – Figurine feminine fără decor, descoperite în așezarea Cucuteni A de la Ţigănești, comuna Vultureni, județul Bacău.

Fig. 3 – Idoli masculini din așezarea Cucuteni A de la Ţigănești, comuna Vultureni, județul Bacău.

Explications des figures

Fig. 1 – Figurines féminines avec décor incisé de l'établissement Cucuteni A de Ţigănești-Bacău.

Fig. 2 – Figurines féminines sans décor, trouvées dans l'établissement Cucuteni A de Ţigănești-Bacău.

Fig. 3 – Idoles masculines trouvées dans l'établissement Cucuteni A de Ţigănești-Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

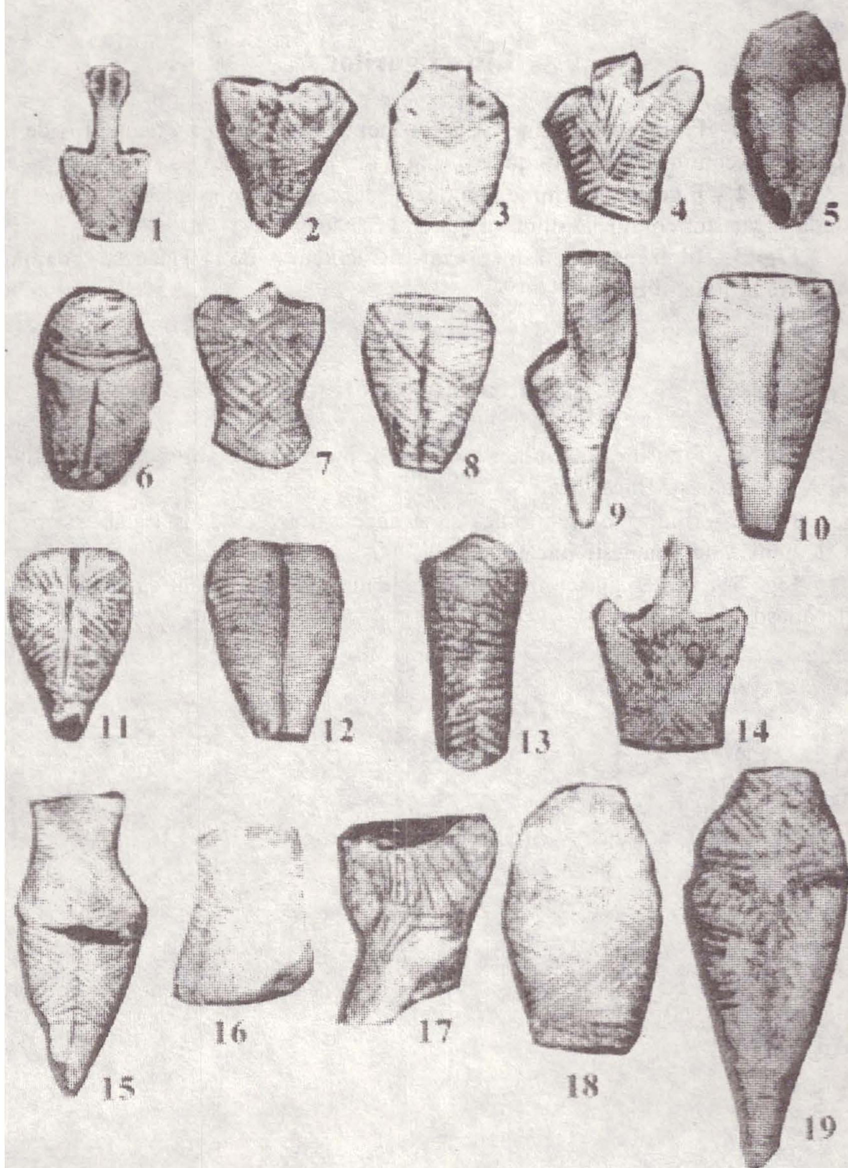

Fig. 1

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

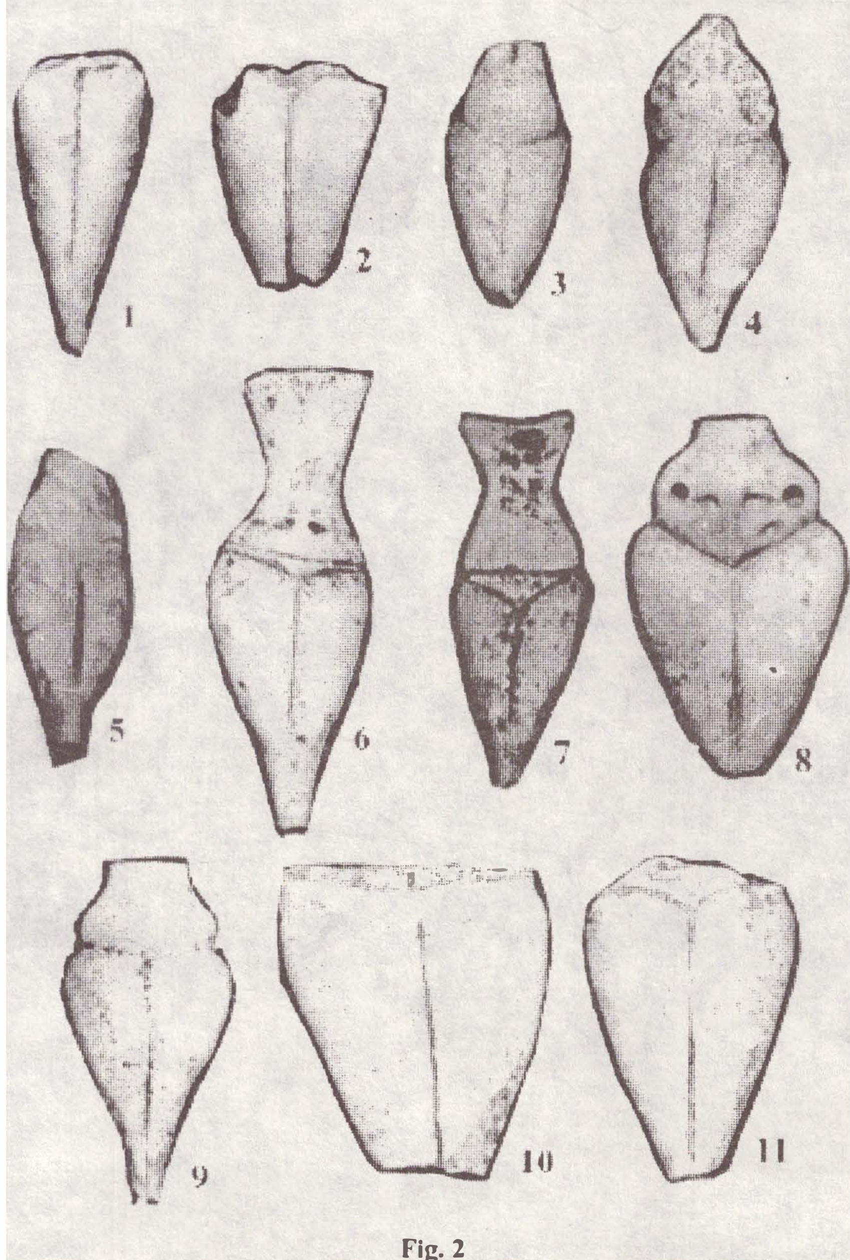

Fig. 2

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

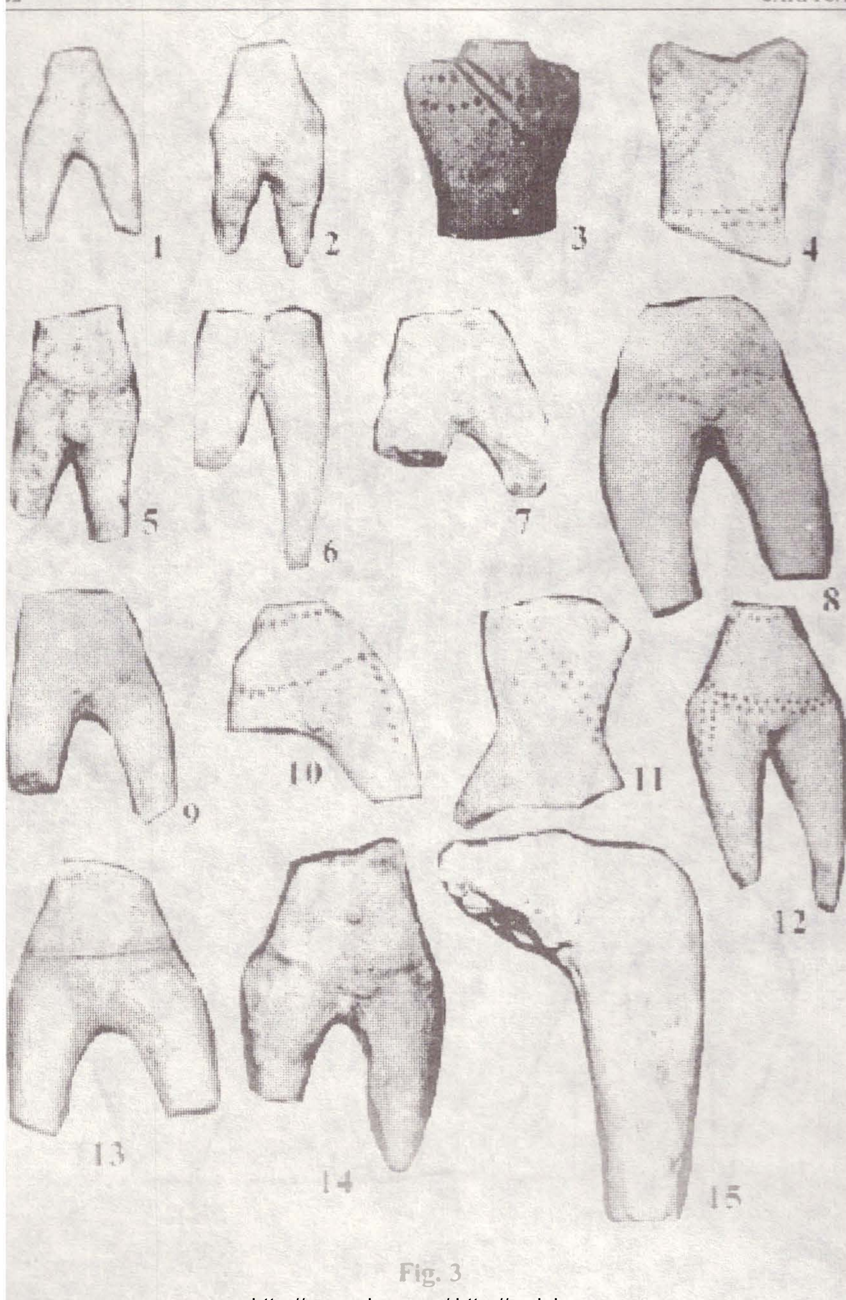

Fig. 3

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro